

Alderspensjoner (1)

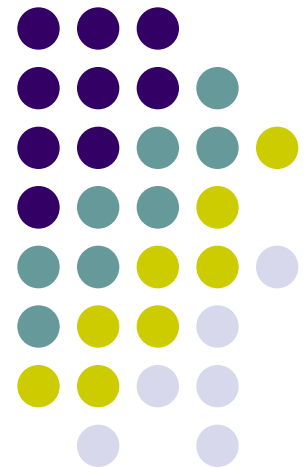

Nico Keilman

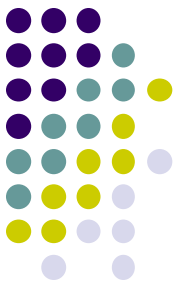
Befolkning og velferd

ECON 1730

Høst 2011

Pensum

- Bongaarts, J.: Population Aging and the Rising Cost of Public Pensions
- St. melding nr. 5 (2006-2007): Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden, Kapittel 1-2 (pp. 7-34)
- Fredriksen, D., T. Gunnes og N.M. Stølen: Oppdaterte framskrivninger av arbeidsstyrke, pensjonsutgifter og finansieringsbyrde
- H. Brunborg, D. Fredriksen, N.M. Stølen og I. Texmon: Levealdersutvikling og delingstall
- E. Holmøy og V. Oestreich Nielsen: Velferdsstatens langsiktige finansieringsbehov
- Keilman, N.: Pensjonskommisjonen bør ta usikkerhet i befolkningsutviklingen alvorlig, 2003.

Hovedpoeng

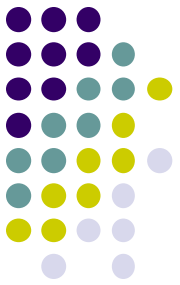
Pga aldringen i befolkningen kommer utgiftene til offentlige alderspensjoner i Norge til å øke sterkt i framtiden.

Mindre justeringer ikke tilstrekkelig (f. eks. høyere pensjonsalder, svakere regulering)

Pensjonsreform nødvendig, nytt system planlagt innført 1. jan. 2010 (faktisk innført 1. jan. 2011)

Bærekraftig

Norge ikke alene om dette

Stortingsmelding nr. 5 (2006-2007)

”Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden”

Oppsummering av Stortingsmeldingen i kap. 1
Begrunnelser for nytt system i kap. 2 (og avsnitt 1.3)

Se også <http://elaring.nav.no/alderspensjon/>

Tjenestepensjon (1.2.2, 1.6.5) mindre viktig, 1.6.3 ikke pensum

Denne forelesningen:

- Hvorfor en pensjonsreform?
- Den (politiske) veien
- Hovedprinsippene

Pensjon = alders-, uføre-, etterlatte- og AFP pensjon

Hvorfor? Kap. 2, avsnitt 1.3

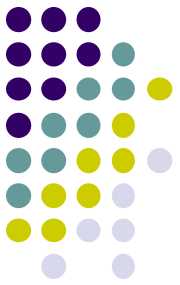
Pensjonsutgiftene med det gamle system ville ha økt fra 10%
Fastlands-BNP nå til 20% i 2050

Alderspensjoner: fra 6% BNP i 2000 til 15% i 2050 (tabell 2.1)

Tre grunner:

1. Aldring i befolkningen
2. Framtidige kvinnelige pensjonister har hatt høyere yrkesdeltakelse enn dagens kvinnelige pensjonister
3. Stortingsmeldingen, som kom ut i 2006, nevner også at det gamle systemet "modnes": fram til 2007 var det fortsatt mange som ikke hadde fulle rettigheter (innført 1967; 40 år opptjening)

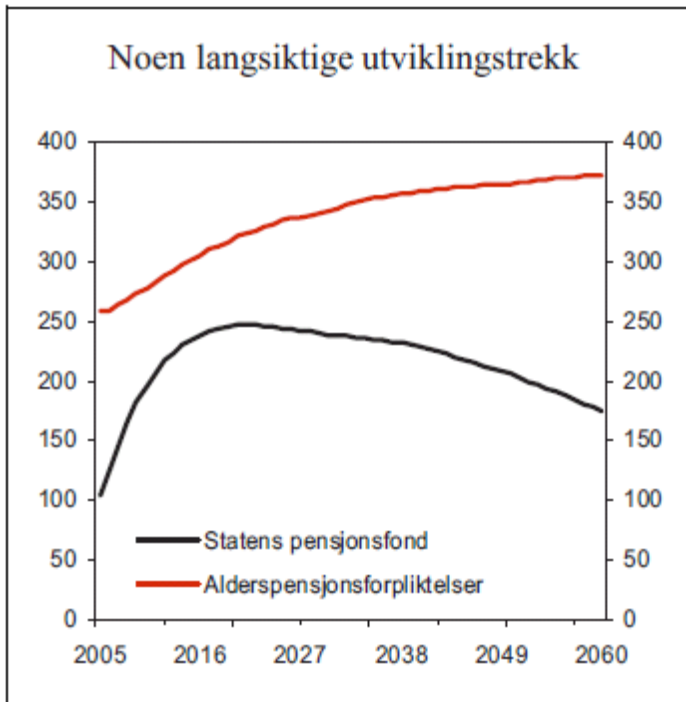

Statsbudsjettet går i minus: det blir et udekket finansieringsbehov, ca. 7¼% i 2060 (jfr. avsnitt 2.3 og figur 2.5)

NB: PM2009 viser 3¼% i 2060, jfr forrige forelesning. To forskjeller:

1. PM2009 bruker det nye pensjonssystemet
2. Mange flere i arbeid 2006-2008 enn forventet i 2006

NBNB Og Nasjonalbudsjettet 2011 viser igjen 7¼% i 2060 pga krisetiltak i 2009.

Figur 2.4 Statens pensjonsfond og statens alderspensjonsforpliktelser i folketrygden.¹ Prosent av BNP for Fastlands-Norge

¹ Nåverdien av allerede opptjente rettigheter til framtidige alderspensjonsutbetalinger fra folketrygden. Det er lagt til grunn en nettorente, forholdet mellom realrente og real-lønnsvekst, på 2 pst. Anslaget omfatter ikke pensjonister i utlandet, eller folketrygdens forpliktelser til uføre og etterlatte-pensjoner.

Kan ikke dekkes ved hjelp av statens pensjonsfond

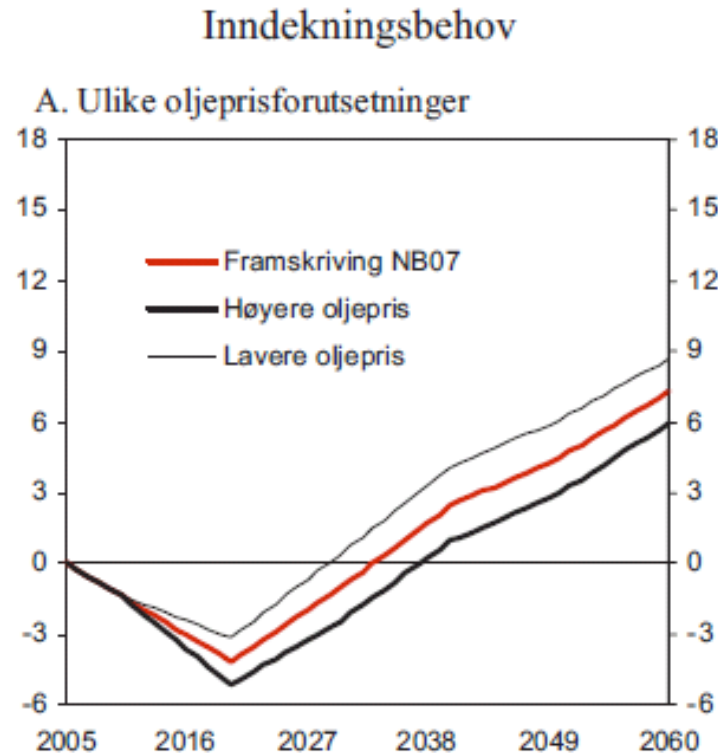
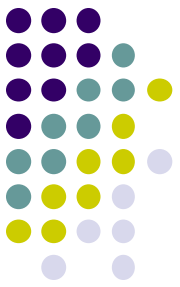
Jfr også forrige forelesning (målt på en annen måte)

Alderspensjonsforpliktelser er varig høyere enn Pensjonsfondets beholdning (som kommer til å falle etter ca. 2020). Litt høyere tall i Nasjonalbudsjett 2009: 195% i 2060, men dog ...

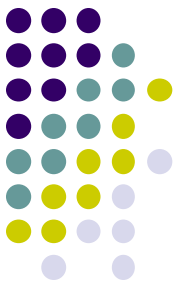
NB. Nåverdi: kapital som du må ha på bok for å kunne dekke framtidige utgifter. Jfr. senere

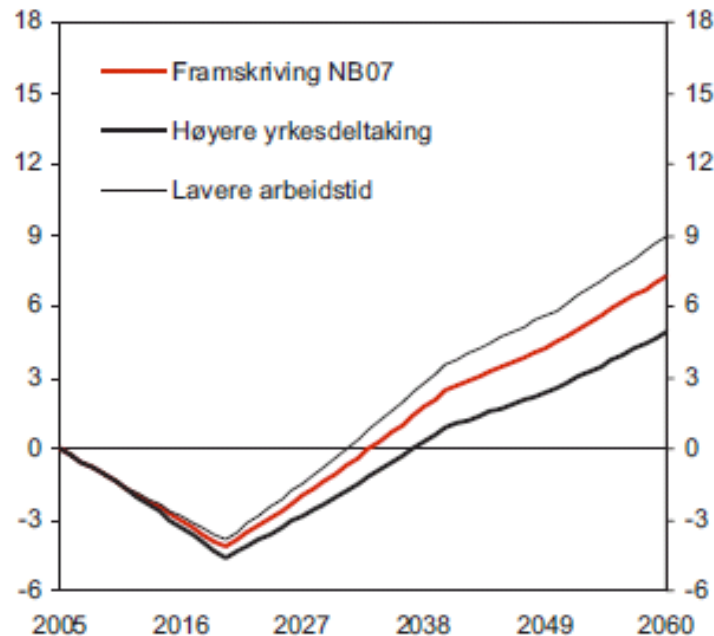
Høyere oljepris (50 kr./fat mer) hjelper litt ...

Høyere yrkesdeltakelse (4% flere i arbeid) hjelper litt ...

B. Ulike forutsetninger om tilgang på arbeidskraft

... men trenden går mot underskudd etter 2020.

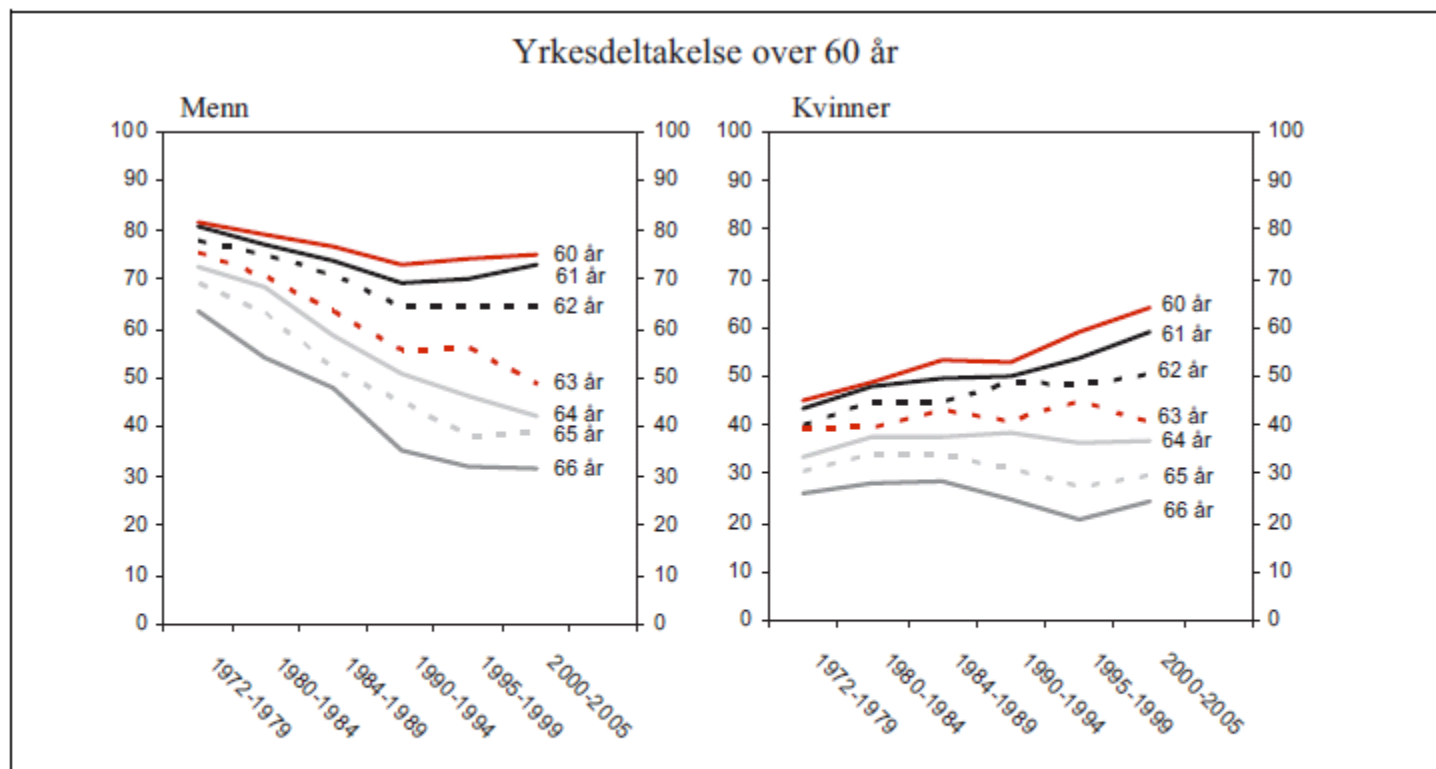
Jfr også forelesning om PM2009.

Det gamle pensjonsystemet

1. Fast pensjonsalder – AFP dekker ikke alle arbeidstakere; noen særaldersgrenser
2. Dårlig samsvar mellom inntekt over yrkeskarrieren og utbetalingene
bestårsregel – 20 beste år, maks. 40 år
3. Uoversiktlig
4. (ikke nevnt) Politisk styrt (regulering av grunnbeløpet G)

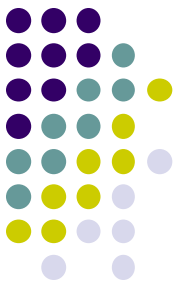
Arbeidsmarkedet: Utviklingen har gått i retning av lavere yrkesdeltakelse blant eldre (menn > 62)

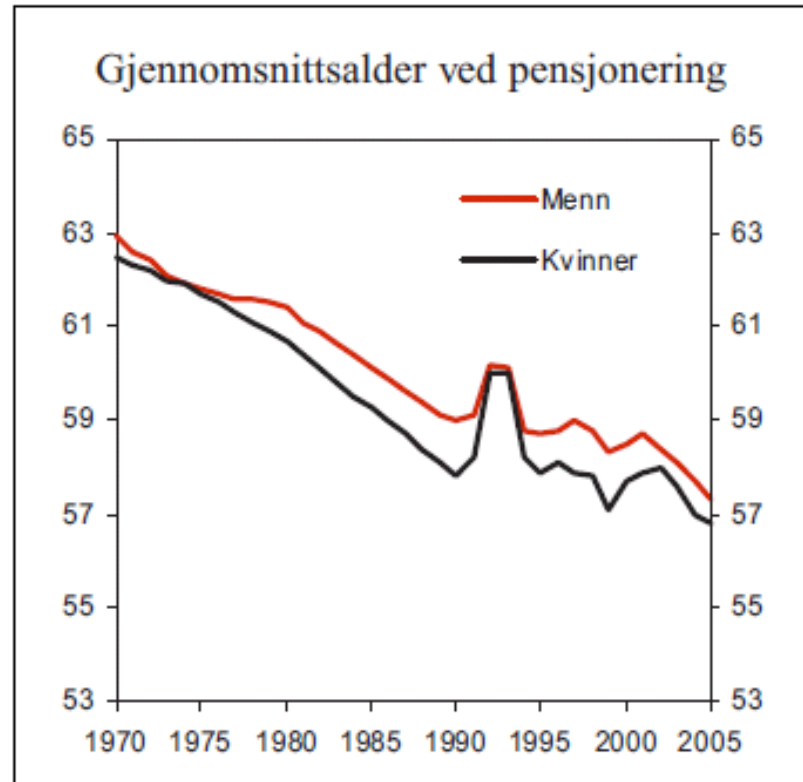
Figur 2.8 Yrkesdeltakelse over 60 år¹. 1972–2005. Prosent

¹ Alderen er målt ved utgangen av året, dvs. at av personer i aldersgruppen 62 år, er det i gjennomsnitt halvparten som har rukket å fylle 62 år og dermed hatt mulighet til å gå av med AFP.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

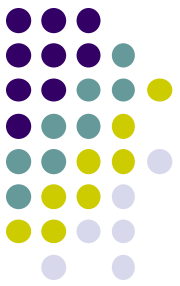

... tidligere pensjonering ...

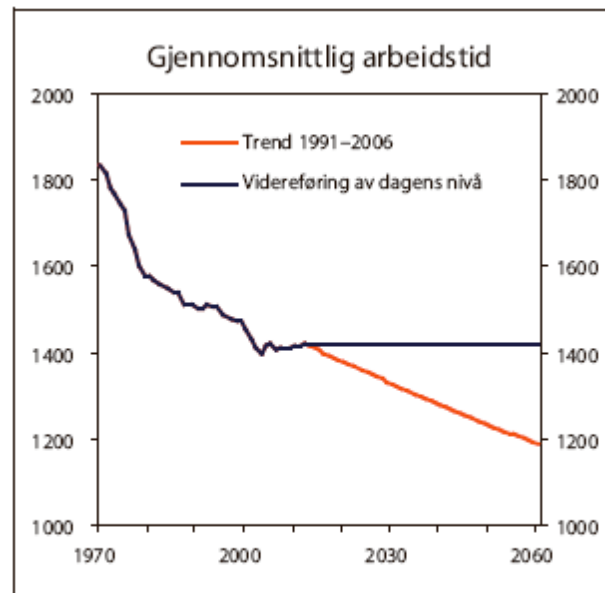

Figur 2.12 Gjennomsnittsalder ved pensjonering. 1970–2005. 18 (16)–70 år

... og kortere arbeidstid

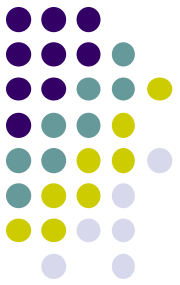
Gjennomsnittlig arbeidstid er ca 25% kortere nå enn i 1970

Figur 7.12 Gjennomsnittlig arbeidstid. Timer per sysselsatt

Kilde: Perspektivmeldingen 2009 s. 142

Nytt system – veien dit

1. Pensjonskommisjon 2001-2004 Sigbjørn Johnsen
2. Bondevik-regjeringens forslag desember 2004
3. Stortingets pensjonsforlik mai 2005
4. Denne meldingen oktober 2006
5. AFP-forlik (private) under lønnsoppgjør V2008
6. Tjenestepensjonsforlik (offentlige) under lønnsoppgjør V2009: AFP for offentlig ansatte videreføres
7. Ot.prp. nr. 37 (2008–2009) "Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)" vedtatt mai 2009
8. Innført 1. januar 2011

Hovedelementer i det nye systemet avsnitt 1.4

Prinsipper:

1. Bærekraftig
2. Rettferdig (fordeling, likestilling)
3. Enkelt

Hovedelementer ...

1. Flexibel pensjonering mellom 62 og 70 år (senere endret til 75 år)
2. Livsløpsopptjening – t.o.m.75 år
3. Delingstall: levealder og avgangsalder
4. Garantipensjon (erstatter dagens minstepensjon)
5. Opptjening ved omsorg for barn og avtjent verneplikt
6. Regulering:
  - utbetalte pensjoner med gjennomsnitt av lønns- og prisvekst (= lønnsvekst - 0,75%)
  - opptjente rettigheter ("pensjonsbeholdning") med lønnsvekst
7. AFP: forskjell privat sektor og offentlig ansatte – jfr. senere forelesning

Viktig

Fleksibel pensjonering og livsløpsopptjening er viktige for å oppfordre de som kan og vil, å stå lenger i arbeid

Delingstallet viser hvor stor gevinsten er for ett ekstra år i arbeid

Livsløpsopptjening avsn. 1.4.2

Proporsjonal opptjening fra første krone til en øvre grense

1,35% pr. år (for en som går av som 67-åring i 2010) → 58% av inntekten etter 43 år i arbeid

opp til 7G (= 435 000 kr.), senere justert til 7,1G

G: grunnbeløp for Folketrygden

1G= 62 200 kr. 2006
= 79 200 kr. fra 1. mai 2011

Garantipensjon

Tilsvarende dagens minstepensjon

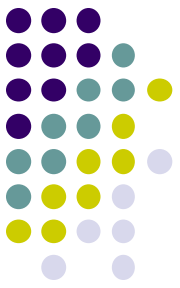
Stortingsmeldingen foreslår 1,79G enslig/ 1,62G par

Senere økt til hhv. 2G og 1,85G

Avkortes med 80% mot opptjent inntektpensjon:

- uten arbeidsinntekt: kun garantipensjon
- noe arbeidsinntekt: litt mer enn garantipensjon
- inntektpensjon mer enn 1,25*garantipensjon: kun inntektpensjon

Levealdersjustering/delingstall

Prinsippet:

Årlig pensjon = opptjent pensjonsgrunnlag ved en gitt avgangsalder delt på et såkalt delingstall .

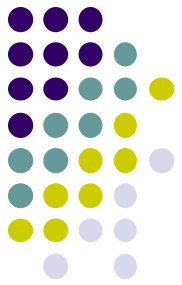
Delingstallet avspeiler 1) avgangsalder og 2) gjenstående levetid på denne alderen, uansett kjønn

M.a.o. årlig pensjon er avhengig av forventet antall år som pensjonist

Årlig pensjon ved en gitt avgangsalder vil bli litt lavere for hvert nytt årskull (antatt fortsatt økning i levealder)

→ ”Pensjonistene betaler for lavere dødelighet”

Når $e(x)$ øker med 1 år fra ett fødselskull til neste kull, må de yngste jobbe ca. 8 måneder mer for å få samme årlige pensjon (alt annet likt)

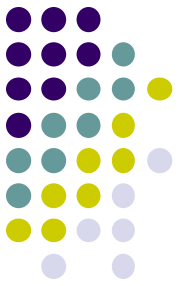
Eksempel fra otp. nr. 37, publisert mai 2009 (radene gir avgangsalder)

Tabell 5.3 Anslag på delingstall for årskullene 1963–1973

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
62	19,76	19,86	19,96	20,06	20,16	20,26	20,37	20,47	20,57	20,67	20,77
63	18,94	19,04	19,14	19,25	19,35	19,45	19,55	19,65	19,75	19,86	19,96
64	18,13	18,23	18,33	18,43	18,53	18,63	18,73	18,83	18,94	19,04	19,14
65	17,32	17,41	17,51	17,62	17,72	17,82	17,92	18,02	18,12	18,22	18,32
66	16,50	16,60	16,70	16,80	16,90	17,00	17,10	17,20	17,30	17,41	17,51
67	15,69	15,79	15,89	15,99	16,09	16,19	16,29	16,39	16,49	16,59	16,69
68	14,89	14,98	15,08	15,18	15,28	15,38	15,48	15,58	15,68	15,78	15,88
69	14,09	14,18	14,28	14,38	14,47	14,57	14,67	14,77	14,87	14,97	15,07
70	13,29	13,38	13,48	13,58	13,67	13,77	13,87	13,96	14,06	14,16	14,26
71	12,50	12,59	12,68	12,78	12,87	12,97	13,07	13,16	13,26	13,35	13,45
72	11,71	11,80	11,90	11,99	12,08	12,18	12,27	12,37	12,46	12,56	12,65
73	10,94	11,03	11,12	11,21	11,30	11,39	11,49	11,58	11,67	11,76	11,86
74	10,17	10,26	10,35	10,44	10,53	10,62	10,71	10,80	10,89	10,98	11,07
75	9,42	9,51	9,59	9,68	9,77	9,85	9,94	10,03	10,12	10,21	10,30

Kilde: Statistisk sentralbyrå

NB: pr. i dag er prognosen for delingstall kohort 1971 avg alder 68 lik 16,03 – 2,2% større
Delingstall lik 15,68 for kohort 1971 krever pr. i dag avgang ved 68 år og 5 måneder.

Delingstallet for et fødselskull fastsettes av Trygdeetaten så snart kullet fyller 61 – endres ikke (for det kullet)

Delingstallet er lavere for dem (innenfor et bestemt kull) som utsetter pensjoneringen

Basert på SSB's dødelighetstabell (uansett kjønn)

Jfr. Brunborg et al. om levealdersutvikling og delingstall

Senere dukket opp: opptjeningsprosent 18,1

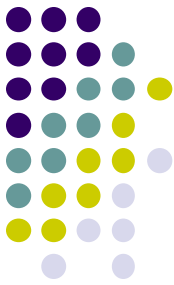
Årlig opptjening av pensjonsrettigheter tilsvarende 1,35% av inntekt (67 år i 2010)

Etter 40 år i jobb: $40 \times 1,35\% = 54\%$ utbetales hvert år som pensjonist

SSB-beregninger har vist at det trenges en årlig innbetaling på 18,1% av inntekten for å dekke utbetalingene → opptjent pensjonsgrunnlag

Eksempel for referansekohort 1943, antatt avgang ved 67 år i 2010

Anta årsinntekt 415 000 kr. I snitt i 40 år. Dette gir
 $1,35\% \times 40 \times 415\,000 = 224\,000$ kr. (67 år, 2010)

Opptjent pensjonsgrunnlag :

$18,1\% \times 40 \times 415\,000 = 3\,003\,840$ kr.

Delingstallet for dette kullet er 13,41

$3\,003\,840$ kr. / 13,41 = 224 000 kr.

andre kull, annen avgangsalder gir et annet delingstall

Fleksibel pensjonering (s. 16)

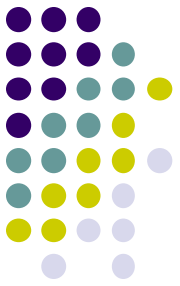
Med $e(62) = 20$ år øker årlig pensjon med ca. $1/20 = 5\%$ når du går av ved alder 63 i stedet for 62

I tillegg: 1 år lenger i arbeid gir ca. $1/40 = 2,5\%$ ekstra pensjonsrettigheter

→ 7,5% ekstra for ett år lenger i arbeid

(8 måneder lenger = 5% ekstra = det tapet du har når $e(x)$ øker med ett år)

NB Dødelighetstabell 2010 viser $e(62)$ lik 22 år

Fleksibel pensjonering

Delvis pensjonering mulig (20%, 50%, 80% etc.)

En beholder eventuell inntekt fra deltidsarbeid

Også mulig (fra alder 62) å ta ut 100% alderspensjon OG beholde fulltidsjobb

(pensjonering etter 67 forutsetter overensstemmelse mellom arbeidsgiver og arbeidstaker)

”pensjonist” blir tvetydig begrep

Kompensasjonsgrad (side 16)

Definisjon:

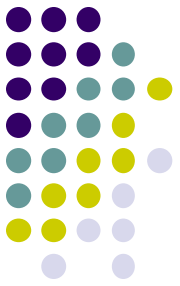
årlig utbetalt pensjon i forhold til gjennomsnittsinntekt tidligere i livet

Eksempel:

gjennomsnittsinntekt 311 000 kr.

40 år i arbeid, pensjoneringsalder 62

hvis pensjon er 131 000 kr./år, blir kompensasjonsgrad lik $131/311 = 42\%$

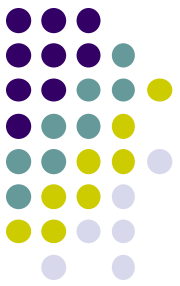
Med pensjonering 5 år senere, alder 67, blir pensjonen lik 189 000 kr.
(45 år i arbeid)

→ Kompensasjonsgrad = $189/311 = 61\%$

5 år senere avgang → 19%p høyere kompensasjonsgrad

Det nye systemet oppfordrer de som kan og vil, å stå lenger i arbeid

Regulering (s. 18)

Utbetalt pensjon reguleres med gjennomsnittet av lønns- og prisvekst.

I praksis gjøres dette ved at pensjonen justeres med lønnsvekst, og deretter fratrekkes en fast faktor på 0,75%.

(Historisk sett har lønnsvekst vært ca. 1,5%p høyere enn prisvekst.)

Derfor underregulering med 0,75%.

7% lavere etter 10 år sammenlignet med lønnsutviklingen; 14% lavere etter 20 år

$$(1-0,0075)^{10} = 0,927$$

$$(1-0,0075)^{20} = 0,860$$

Det gamle systemet: G-tallet 40% underregulert i perioden 1967-2003

→ 1,4 % pr. år;

jfr. 0,75% i nytt system

Omsorgsopptjening, verneplikt

For omsorg for barn opp til 4 år (senere justert til 6 år)
Tilsvarende årlig inntekt på 4,5 G = 280 000 kr (2006)

Senere også innført for pleie av eldre og syke

2,5 G ved avtjent verneplikt

Kommentar pensjoneringsalder

Side 33 Boks 2.1

- Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:
gjennomsnittsalder for alle som går av et bestemt år. Påvirkes av alderssammensetningen
- Forventet pensjoneringsalder:
dødelighetstabell-metode. Utgangspunkt: aldersavhengige avgangsfrekvenser. Påvirkes ikke av alderssammensetningen.

Overgangsordninger (ikke pensum)

Opptjening:

- nytt system for kullene fra og med 1954
- gradvis innfasing 1954-1962
- nytt system fult ut fra og med 1963-kullet

Utbetalinger:

- Det gamle system for kullene født før 1954
- men med delingstall (justering for levealder og avgangsalder)

Detaljer

- Side 8 høyre kolonne i midten: 26. mai 2005, ikke 2006
- Side 9 tabell 1.1 er basert på 1G i 2004 som var 58 700 kr. Avsnitt 1.4.2 bruker 1G lik 62 200 kr. (2006)
- Side 12 avsnitt 1.2.4, 1. setning. "... innebærer at pensjonsalderen ..." les: "... innebærer at pensjonsutbetalinger..."
- Avsnitt 1.3 utfordringer ... Les i sammenheng med Perspektivmeldingen 2009
- Side 16 venstre kolonne:
  - de eldres deltakelse i arbeidsmarkedet og tidlig pensjonering: les i sammenheng med artikkelen til Blekesaune og Solem
  - uheldige effekter av dagens AFP: se Bratberg et al.
- Side 19 høyre kolonne nederst: IKT-systemer ikke
- Side 31 figur 2.10: fargene har samme rekkefølge nedover som forklaringen